

HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASIDA JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH: MILLIY QONUNCHILIK VA AMALIYOT MASALALARI

Tolibov Mahmudjon

Ichki Ishlar Akademiyasi kursanti

mahmudjontolibov05@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20525146>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari, uning amaliy ahamiyati hamda ichki ishlar organlari faoliyatida qo'llanilayotgan zamonaviy mexanizmlar tahlil qilingan. Shuningdek, profilaktika inspektorlarining hisobdorligi, mahalla institutining roli va jamoatchilik nazoratini takomillashtirish istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: jamoatchilik nazorati, huquqbuzarliklar profilaktikasi, profilaktika inspektori, mahalla, fuqarolik jamiyati, ichki ishlar organlari, jamoat xavfsizligi.

Yangi O'zbekistonda inson huquq va erkinliklarini ta'minlash, jamoat xavfsizligini mustahkamlash hamda huquqbuzarliklarning oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligi nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatiga, balki fuqarolik jamiyati institutlari, mahalla va keng jamoatchilikning faol ishtirokiga ham bog'liqdir. Shu bois huquqbuzarliklar profilaktikasida jamoatchilik nazoratini takomillashtirish bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, jinoyatchilik va boshqa huquqbuzarliklarga qarshi kurashishda davlat organlari bilan bir qatorda jamoatchilikning faol ishtiroki yuqori natijalarni ta'minlaydi. Fuqarolarning davlat organlari faoliyati ustidan nazorat o'rnatishi, profilaktik tadbirlarni tashkil etishda bevosita ishtirok etishi va mavjud muammolar yuzasidan takliflar berishi huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini oshiradi.

Huquqbuzarliklar profilaktikasida jamoatchilik nazoratining mazmuni va ahamiyati. Jamoatchilik nazorati fuqarolar, nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan davlat organlari faoliyatining qonuniyligi, ochiqligi va samaradorligini kuzatish hamda baholashga qaratilgan faoliyatdir¹.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida jamoatchilik nazoratining asosiy maqsadi davlat organlari faoliyatining samaradorligini oshirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda huquqbuzarliklarning sodir etilish sabab va sharoitlarini bartaraf etishga ko'maklashishdan iborat.

Jamoatchilik nazorati orqali aholi vakillari o'z hududidagi kriminogen vaziyatni yaxshilashga, profilaktika inspektorlari faoliyatini baholashga, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yuzasidan takliflar kiritishga imkoniyat yaratadi. Bu esa davlat organlari va aholi o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi.

Huquqbuzarliklar profilaktikasida jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari. Mamlakatimizda jamoatchilik nazoratining huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun, "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonun hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda mustahkamlangan.

¹ O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 12-apreldagi O'RQ-474-son "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonuni

Xususan, “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonunda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolar huquqbuzarliklar profilaktikasi subyektlari sifatida e’tirof etilgan². Bu esa huquqbuzarliklarning oldini olishda jamoatchilikning faol ishtirok etishi uchun huquqiy asos yaratadi.

2018-yilda qabul qilingan “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonun esa davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning shakllari va usullarini belgilab berdi. Mazkur qonunga ko‘ra, jamoatchilik monitoringi, jamoatchilik eshituvi, jamoatchilik ekspertizasi va jamoatchilik muhokamasi jamoatchilik nazoratining asosiy shakllari hisoblanadi³.

Ichki ishlar organlari faoliyatida jamoatchilik nazorati. So‘nggi yillarda ichki ishlar organlari faoliyatida ochiqlik va hisobdorlik tamoyillarini ta‘minlashga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, profilaktika inspektorlarining fuqarolar yig‘inlarida muntazam hisobot berishi, ichki ishlar organlari rahbarlarining mahalliy Kengashlar oldida axborot berib borishi jamoatchilik nazoratining muhim ko‘rinishlaridan biri hisoblanadi⁴.

Profilaktika inspektorlarining mahallalarda olib borayotgan faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratining yo‘lga qo‘yilishi hududdagi kriminogen vaziyatni yaxshilashga, aholi murojaatlarini tezkor hal etishga hamda huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishga xizmat qilmoqda.

Biroq, ayrim hollarda jamoatchilik nazoratining formal xarakter kasb etishi, fuqarolarning huquqiy faolligi yetarli emasligi, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasining pastligi ushbu institut samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Xorijiy tajriba va undan foydalanish imkoniyatlari. Rivojlangan davlatlar tajribasi jamoatchilik nazoratining samarali mexanizmlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Rossiya Federatsiyasida davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish bo‘yicha maxsus federal qonun qabul qilingan bo‘lib, unda jamoatchilik monitoringi va ekspertizasi institutlari faoliyat yuritadi.

Germaniya, Janubiy Koreya va Singapur kabi davlatlarda huquqbuzarliklar profilaktikasi jarayonlariga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari keng joriy etilgan. Fuqarolar elektron platformalar orqali davlat organlari faoliyatini baholash, murojaatlar yuborish va jamoatchilik muhokamalarida ishtirok etish imkoniyatiga ega. Mazkur tajribalarni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Taklif va tavsiyalar. Tadqiqot natijalari, amaldagi qonunchilik hamda xorijiy davlatlar tajribasi tahlili asosida huquqbuzarliklar profilaktikasida jamoatchilik nazoratini takomillashtirish yuzasidan quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Birinchidan, huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning raqamli mexanizmlarini keng joriy etish lozim. Hozirgi kunda profilaktika inspektorlari tomonidan amalga oshirilayotgan ishlar to‘g‘risidagi ma’lumotlar aholi uchun

² O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi O‘RQ–371-son “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni, 9-modda.

³ O‘zbekiston Respublikasining 2018-yil 12-apreldagi O‘RQ–474-son “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonuni, 6–15-moddalar.

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 10-apreldagi PF–5005-son Farmoni

yetarli darajada ochiq emas. Shu sababli “Elektron jamoatchilik nazorati” platformasini yaratish maqsadga muvofiq bo‘lib, unda profilaktika inspektorlarining hisobotlari, hududdagi kriminogen vaziyat, amalga oshirilgan profilaktik tadbirlar hamda fuqarolarning murojaatlari yuzasidan ko‘rilgan choralar muntazam e‘lon qilib borilishi zarur.

Ikkinchidan, mahalla fuqarolar yig‘inlari huzurida “Jamoatchilik nazorati guruhlarini”ni tashkil etish lozim. Mazkur guruhlar tarkibiga mahalla faollari, nuroniylar, xotin-qizlar faollari, yoshlar yetakchilari, pedagoglar va nodavlat notijorat tashkilotlari vakillari kiritilishi maqsadga muvofiqdir. Ushbu guruhlar profilaktika inspektori faoliyatini monitoring qilib borishi, hududdagi muammolarni aniqlashi va tegishli organlarga takliflar kiritishi mumkin.

Uchinchidan, profilaktika inspektorlarining aholi oldidagi hisobdorlik mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Buning uchun har oyda kamida bir marotaba mahallalarda ochiq hisobot yig‘ilishlarini o‘tkazish va ushbu yig‘ilishlar natijalari yuzasidan elektron bayonnomalar shakllantirish amaliyotini joriy etish maqsadga muvofiq. Bu esa fuqarolarning ichki ishlar organlari faoliyatiga nisbatan ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, jamoatchilik nazoratini amalga oshiruvchi subyektlarning huquqiy bilimlarini oshirish talab etiladi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab fuqarolar va jamoatchilik vakillari o‘zlarining nazorat qilish vakolatlari hamda qonunchilikda belgilangan imkoniyatlari haqida yetarli ma‘lumotga ega emaslar. Shu sababli fuqarolar yig‘inlari, ta‘lim muassasalari va davlat organlari hamkorligida maxsus o‘quv-seminarlari tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning imkoniyatlaridan samarali foydalanish lozim. Huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar, aniqlangan muammolar va ularning yechimlari ommaviy axborot vositalarida muntazam yoritib borilishi jamoatchilik nazoratining ta‘sirchanligini oshiradi. Shuningdek, fuqarolar tomonidan bildirilayotgan taklif va e‘tirozlarni tahlil qilish orqali profilaktik faoliyat samaradorligini oshirish mumkin.

Oltinchidan, nodavlat notijorat tashkilotlarining huquqbuzarliklar profilaktikasidagi ishtirokini kengaytirish zarur. Xususan, yoshlar, xotin-qizlar, voyaga yetmaganlar va ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslar bilan ishlovchi tashkilotlarni profilaktik dasturlarni amalga oshirishga faol jalb etish lozim. Bu esa huquqbuzarliklarning sabab va sharoitlarini barvaqt bartaraf etishga xizmat qiladi.

Yettinchidan, jamoatchilik nazorati samaradorligini baholash mezonlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Hozirgi vaqtda jamoatchilik nazoratining natijadorligini baholashning yagona tizimi mavjud emas. Shu bois profilaktika tadbirlarining natijalari, fuqarolarning qoniqish darajasi, murojaatlar soni va ularning hal etilish ko‘rsatkichlari asosida maxsus indikatorlarni joriy etish zarur.

Sakkizinchidan, xorijiy davlatlarning ilg‘or tajribalarini milliy amaliyotga moslashtirish lozim. Jumladan, Janubiy Koreya, Singapur va Germaniyada qo‘llanilayotgan elektron monitoring tizimlari, jamoatchilik eshituvlari hamda fuqarolar bilan interaktiv muloqot platformalarini mahalliy sharoitga mos ravishda joriy etish huquqbuzarliklar profilaktikasi samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

To‘qqizinchidan, huquqbuzarliklar profilaktikasi bo‘yicha faol fuqarolarni rag‘batlantirish tizimini takomillashtirish zarur. Jamoatchilik nazoratida faol ishtirok etayotgan fuqarolar, mahalla faollari va nodavlat notijorat tashkilotlari vakillarini ma‘naviy va moddiy

rag'batlantirish mexanizmlarini kengaytirish fuqarolarning ushbu faoliyatdagi ishtirokini yanada faollashtiradi.

O'ninchidan, huquqbuzarliklar profilaktikasiga oid davlat organlari ma'lumotlarining ochiqqligini ta'minlash lozim. Ochiq statistik ma'lumotlar bazasini yaratish orqali fuqarolar, tadqiqotchilar va jamoatchilik vakillari hududlardagi kriminogen vaziyatni mustaqil tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa jamoatchilik nazoratining sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Huquqbuzarliklar profilaktikasida jamoatchilik nazorati fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat xavfsizligini ta'minlash hamda davlat organlari faoliyatining ochiqqligi va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonda ushbu institutning huquqiy asoslari yaratilgan bo'lsa-da, uning amaliy samaradorligini oshirish uchun raqamli nazorat mexanizmlarini rivojlantirish, fuqarolarning huquqiy faolligini kuchaytirish va davlat organlari bilan jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash zarur. Mazkur chora-tadbirlarning amalga oshirilishi huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini yanada takomillashtirishga va jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 12-apreldagi O'RQ-474-son "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonuni
2. O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi O'RQ-371-son "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 10-apreldagi PF-5005-son Farmoni.